

Türkiye’de Akademik Enflasyon: “Her İle Bir Üniversite Politikası” Sonrasında Türk Yükseköğrenim Sistemi *

Doç. Dr. Altuğ Yalçıntaş
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-3344-0497

Büşra Akkaya
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi Lisans Öğrencisi
ORCID: 0000-0003-1058-4559

Öz

Türk yükseköğrenim sistemi, 1980’li yıllardan bu yana uygulanan “her ile bir üniversite politikası” (HİBÜP) ile birlikte, büyük bir dönüşüm sürecinin içerisine girmiştir. Bu çalışmada, HİBÜP’ün genel olarak Türkiye ekonomisinde, özel olarak da yükseköğrenim sisteminde ölçülebilir ve kalıcı nitelikte bir iyileşmeye yol açmadan, akademik enflasyon sorununa neden olduğunu ileri sürülmektedir. Akademik enflasyon, lisans derecesine sahip mezunların, arzu ettikleri pozisyonlarda ve beklenti içine girdikleri göreceli yüksek ücret seviyelerinde istihdam edilememesi durumudur. Bugün, birçok yazarın “genç işsizlik” adını verdiği yapısal sorunun kaynağında, bilim ve teknoloji alanında politika yapıcıların, akademik enflasyona yol açan HİBÜP konusundaki ısrarı yatmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğrenimin metalaşması, Eğitimin kitleselleşmesi, Eğitim iktisadı, Bilim ve teknoloji politikası, Akademik kapitalizm

Academic Inflation in Turkey: The Turkish Higher Learning System After the Policy of “A University in Every City”

Abstract

Since the 1980s, the so-called policy of “a university in every city” has transformed the Turkish higher learning system. In this paper, we argue that the increase in the number of academic institutions in Turkey has given rise to academic inflation without any significant improvements in the country’s higher learning system. Academic inflation is a process in which university graduates are not able to find jobs that offer them higher wages and more attractive working conditions. The policy of “a university in every city” that the governments have kept running, against all the criticisms, has led to a structural problem in the Turkish economy that has been known as “youth unemployment”.

Keywords: Commodification of higher learning, Massification of education, Economics of education, Science and technology policy, Academic capitalism

* Makale geliş tarihi: 09.01.2019
Makale kabul tarihi: 08.03.2019
Erken görünüm tarihi: 04.04.2019

Türkiye’de Akademik Enflasyon: “Her İle Bir Üniversite Politikası” Sonrasında Türk Yükseköğrenim Sistemi*

Giriş

Türk yükseköğrenim sistemi, 1980’li yıllardan bu yana uygulanan “her ile bir üniversite politikası” (HİBÜP) ile birlikte, büyük bir dönüşüm sürecinin içerisine girmiştir. Bu sürecin sonucunda, (1) ÖSYM tarafından yapılan LYS, YGS ve ÖSS gibi sınavlara giren adayların, (2) bu sınavlar sonucunda bir bölüme yerleşen öğrencilerin ve (3) bu bölümleri bitirerek lisans diplomasına sahip olan mezunların sayıları, yıllar içerisinde katlanarak artmıştır (Yalçıntaş ve Akkaya, 2019). Bölüm sayılarında ve kontenjanlarda yaşanan bu artış, öngörülerin aksine, mezunların, arzu ettikleri pozisyonlarda ve beklenti içine girdikleri ücret seviyelerinde istihdam edilmesi sonucunu doğurmamıştır. HİBÜP, düzeltilmesi yönünde yapılan eleştirilere rağmen uygulanmaya devam etmiş, bu politikalar sonucunda, halen iş arayanlar arasındaki dört yıllık fakültelerden ve iki yıllık yüksekokullardan mezun olanların sayısı planlananın üzerine çıkmıştır. Bugün, birçok yazarın “diplomalı işsizlik” ya da “genç işsizlik” adını verdiği yapısal sorunun kaynağında, bilim ve teknoloji alanında politika yapıcılarının, HİBÜP konusundaki ısrarı yatmaktadır (Demir ve Taşkiran, 2018; T24, 2017; Milliyet, 2013; Attar, 2013; Değirmenci, 2011; Bora vd., 2011; Ersoy-Kart ve Erdost, 2008; Savcı, 2007).

Bu çalışmada, HİBÜP’ün, yaklaşık 40 yıllık bir süreç sonucunda, genel olarak Türkiye ekonomisinde, özel olarak da yükseköğrenim sisteminde ölçülebilir ve kalıcı nitelikte bir iyileşmeye yol açmadan, akademik enflasyon sorununa neden olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için, öncelikle, HİBÜP’ün, resmi politika metinlerinde belirgin bir başlık olarak yer almamasına rağmen, Türk yükseköğrenim sistemini dejenere edici şekilde biçimlendirdiği ileri sürülmektedir. Ardından, HİBÜP’ün

* Metnin daha önceki versiyonlarını okuyarak birçok düzeltme önerisi yapan Orçun Kasap, Akın Usupbeyli, Emel Memiş, Ekin Değirmenci, Uğur Akkoç, Anıl Akçağlayan ve Aybala Bilgin ile AÜ SBF Dergisi’nin hakem ve editörlerine teşekkür ederiz. Kalan hatalar bize aittir.

yol açtığı dönüşüm akademik enflasyon kavramıyla açıklanmaktadır. Akademik enflasyon, iş piyasası reel anlamda büyümüyorken, yani akademisyenler ve mezunlar için yeni ve daha iyi iş imkânları yaratılmıyorken, yeni açılan üniversitelerin, başta diplomaların reel değerinin düşmesi olmak üzere, bir dizi olumsuz etkiye yol açmasıdır (Yalçıntaş, 2017; Yi ve McMurtrey, 2013; Hasseln ve Jackson, 2010; Robertson, 2006). Akademik enflasyonun en büyük sebebi, akademik bilgi ve beceri gerektiren ve aynı zamanda yüksek ücret ve göreceli olarak daha az esnek iş sözleşmeleri sunan istihdam olanaklarının arzındaki artışın, bu olanaklara yönelik talepteki artışın gerisinde kalmasıdır. Başka bir ifadeyle, üniversite diploması gerektiren işlere yönelik toplam talep, bir ekonominin üniversite diploması gerektiren işleri yaratma kapasitesinden büyükse ve aradaki fark uzun bir süre boyunca kapatılmadan kalıyor ya da büyüyorsa, o ekonomide akademik enflasyon ve akademik enflasyona bağlı “diplomalı işsizlik” ya da “genç işsizlik” ortaya çıkar. Türkiye’de TÜBİTAK, YÖK, Sanayi Bakanlığı ve bunun gibi kurumlarda çalışan bilim ve teknoloji bürokrasisi tarafından desteklenen ve uygulanan HİBÜP, 1980’li yıllardan bugüne, akademik enflasyonun ortaya çıkmasına ve diploma sahibi genç nüfus arasında işsizliğin yapısal hale gelmesine neden olmuştur (bkz. Şekil 2). Türk eğitim sisteminin bugün ulaştığı aşamada, akademik enflasyon, üniversite mezunlarının iş bulamamasına ve aldıkları eğitim ile sahip oldukları becerilerin gerektirdiği ücret seviyesinde çalışmamasına (*skill mismatch*), akademik kadroların en verimli şekilde tahsis edilememesine (*nepotism*) ve akademik bilgi üretim süreçlerinde birçok bilimsel suistimal vakasının (*scientific misconduct*) ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gerçekten de, Türkiye’de ve dünyada, intihal vakalarının artması, araştırma fonlarının tahsisi sürecinde çıkar çatışmalarının yaşanması ve “avcı yayınlar”ın sayısının artması, akademik enflasyon sürecinin birer sonucudur (Yalçıntaş ve Wible, 2016; Wible, 2016; Yalçıntaş ve Selçuk, 2016; Yalçıntaş, 2018).

1. HİBÜP Nedir?

“Her ile bir üniversite politikası” (bundan böyle, HİBÜP), 1980’lerde açılmaya başlanan “vakıf üniversiteleri” ile 2000’li yılların başından itibaren açılan devlet üniversitelerinin içerisinde olduğu sürece verilen isimdir. Yükseköğretim alanında faaliyet gösteren politika yapımcılar, bu süreç içerisinde, HİBÜP’ü de kapsayan bir dizi uygulamayla,

- (1) Türkiye adresli akademik yayınların ve atıfların sayısının artmasını,
- (2) başta patentler olmak üzere, yerli firmalar tarafından yapılan sınai hak tescil sayılarının yükselmesini,
- (3) tekno-kentler ve organize sanayi bölgelerinin bilimsel açıdan birer çekim merkezi haline gelmesini

hedeflemiştir (Türkcan, 1998, 2009; Çelik ve Tekeli, 2009: 317-574). Ancak, geride kalan yıllar içerisinde, Anavatan Partisi'nden Adalet ve Kalkınma Partisi'ne birçok siyasal parti tarafından benimsenmiş olan HİBÜP, sanılanın aksine, devlet kurumları tarafından hazırlanan ve kamuoyuyla paylaşılan hiçbir resmi raporda ya da strateji belgesinde, hususi bir başlık olarak yer almamıştır. Hatta HİBÜP, 2000'li yıllardan itibaren akademik kurumların dönüşümü üzerine yapılan (resmi) çalışmaların çoğunda (örneğin: Gürüz, 2001; Çetinsaya, 2014) telaffuz dahi edilmemiştir. Diğer taraftan, bağımsız araştırmacılar tarafından yapılan yayınlarda yer alan veriler, adı resmi olarak konulmamış olsa da, HİBÜP'ün, başta YÖK ve TÜBİTAK olmak üzere, birçok politika tayin edici kurum tarafından benimsenerek uygulandığını göstermektedir (Timur, 2000; Türel, 2004; Tekeli, 2009). HİBÜP, en azından, kamu görevlileri ve siyasal parti yetkilileri tarafından dile getirildiği şekliyle (örneğin, bkz.: Hürriyet, 2008), öğrencilerin yükseköğrenim görmek için doğup yaşadıkları kentten ayrılmalarına gerek kalmadan, yüksek eğitimlerine buldukları yerde devam etmelerini amaçlamış, bunun için her ile “müstakil” bir yüksek eğitim kurumu açmayı hedeflemiştir (Kaynar ve Parlak, 2005). Gerçekten de, HİBÜP neticesinde, Anadolu'da, irili ufaklı birçok yeni yüksek eğitim kurumu açılmış, bu kurumlarda eğitim gören öğrenciler diploma sahibi olarak iş piyasasında yerlerini almıştır.

HİBÜP, sadece akademik değil, toplumsal ve kültürel alanlarda da, birçok dönüşümün tetikleyicisi olmuştur. Örneğin, bu politikalar zinciri, bölgesel kalkınma açısından birçok yeni fırsatın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki, HİBÜP sonrasında, kent ve çevre şartları köklü bir şekilde dönüşmüştür. Bugün, HİBÜP'ün sonuçları sadece akademik bilgi üretim süreçleri bağlamında tartışılmamaktadır (Ercan ve Kurt, 2011; Değirmencioğlu ve İnal, 2015; Vatanserver ve Yalçın, 2015; Gürbüz ve Akkaya, 2014; Arap, 2010). Birçok yazar, HİBÜP'ü kentleşme, bölgesel kalkınma ve istihdam açısından yol açtığı dönüşümler bağlamında da ele almaktadır (Toprak, 2018, 2012; Erdoğan ve Karagöl, 2018; Erol ve Özer, 2018; Işık, 2008, 2005; Yalçıntan ve Tornley, 2007). Bu durum, akıllara, HİBÜP'ün bir eğitim politikası değil, bir iktisat politikası olduğunu getirmektedir.

İlgili literatür, HİBÜP'ün politika yapımcılar tarafından ilk defa 1978 yılında TBMM'deki bir oturum sırasında dile getirildiğini göstermektedir. Söz konusu oturumda karşımıza çıkan şu ifade, HİBÜP'ün bir eğitim politikası değil, bir iktisat politikası olduğu argümanını desteklemektedir: “Kalkınma ilimle olur. Bunun için her vilayette bir üniversite açılmalı ve bütün fakülteleri kurulmalıdır.” (1978 yılındaki TBMM oturumunda kayda geçen ve “Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Kalkınması İçin Yapılması Gerekenler” başlıklı öneriler setinin ilk maddesi, aktaran: Çokgezen ve Altun, 2018.) Türkiye, ismi resmi olarak konulmamış bu hedefini 2012 yılında gerçekleştirmiş görünmektedir. Adalet ve

Kalkınma Partisi’nin 24. Dönem Malatya Milletvekili Ömer Faruk Öz şöyle demektedir: “2002’de 81 ilin 41’inde üniversite yoktu. Artık üniversitesi olmayan il kalmadı. 2002’de devlet ve vakıf üniversitelerinin sayısı 76 iken, kurduğumuz 92 yeni üniversite ile bu sayı 168’e yükseldi” (Haberler, 2012). Çokgezen ve Altun’un da dikkat çektiği gibi, 1955 yılına kadar sadece 3 üniversite bulunan Türkiye’de (İstanbul, İstanbul Teknik ve Ankara), Ocak 2019 itibarıyla, 129’u devlet, 77’si vakıf, toplam 206 üniversite bulunmaktadır. Benzer bir konuda yaptığı çalışmada, Mehmet Ali Toprak da şu bilgiyi vermektedir: “Türkiye’de otuz yıldan fazla bir geçmişe sahip vakıf üniversitelerinin % 29,1’i 1984-2001 arasında, % 70,1’i ise 2003 yılından sonra kurulmuştur. Bu vakıf üniversitelerinin %83’e yakını İstanbul, Ankara ve İzmir’de; %17’si ise diğer Anadolu kentlerindedir” (Toprak, 2018).

HİBÜP, sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada yaygınlık kazanmış olan *eğitimin metalaşması* sürecinin bir parçası olarak düşünülmelidir (Slaughter ve Rhoades, 1997; Slaughter ve Leslie, 1997; Mirowski, 2011; Stephan, 2015). En genel anlamda metalaşma, mübadele ilişkilerinin parasallaşması ve malların değiş-tokuşunun para aracılığıyla yapılmasıdır. Parasallaşma, mal ve mal* (M-M*) değiş-tokuşunun, mal-para (M-P) ve para-mal* (P-M*) şeklini almasıdır (Simmel, 1907 [2004]: 56-75; Aren, 1960 [2008]: 157-158; Foley, 1983; Ercan, 1997: 103-111). Eğitimin metalaşması ise, eğitim (E) ve istihdam (İ) ilişkilerinin parasallaşmasıdır. Eğitimin parasallaşması, eğitim ve istihdam ilişkisinin, eğitim-diploma (E-D) ve diploma-istihdam (D-İ) şeklini almasıdır. Aynen parasal bir ekonomide paranın etki doğuran bir değişken haline gelmesi gibi, parasallaşmış eğitim süreçlerinde diplomalar etki doğuran birer değişken haline gelirler ve hem eğitim hem de istihdam üzerinde bir takım sonuçlara yol açarlar.

Ekonomide Metalaşma : M-M* → M-P ve P-M*

Eğitimde Metalaşma : E-İ → E-D ve D-İ

Para ve parasallaşma ile ilgili konular bugün o kadar yaygınlaşmıştır ki, birçok yazarın da belirttiği gibi, “[p]ara ve para sorunları, çağımızda, ekonomik ve toplumsal yaşamımızın ayrılmaz parçaları durumuna gelmişlerdir. Gerçek olaylar karşımıza parasal örtülere bürünmüş olarak çıkmaktadır” (Aren, 1984 [2008]: 11). Ekonomileri ve toplumları ilgilendiren süreçler, paranın ilk defa “resmi” olarak kullanılmaya başlandığı MÖ 600’lü yıllardan günümüz kripto-para teknolojilerine gelinceye kadar, metalaşma süreçlerinin farklı evrelerine işaret eder. Bugün, diplomalar *da*, karşımıza, parasal bir örtüye bürünmüş biçimde çıkmaktadır.

“Paralı eğitim” ya da “eğitimin özelleştirilmesi” (Murphy, 1996; Carnoy, 1997; Gök, 2003; Dikkaya ve Özyakışır, 2006; Güngör ve Göksoy, 2013) ile

eğitimin metalaşması süreçleri birbirine karıştırılmamalıdır. Sanılanın aksine, eğitimin metalaşması, (yüksek) harçlara dayalı özel ya da vakıf üniversitelerinin ortaya çıkmasının bir sonucu değildir. Eğitimin metalaşması süreci, akademik faaliyetin bir diploma edindirme sürecine dönüştüğü anda başlar. Tamamen kamu fonlarıyla finanse edilen devlet üniversiteleri de, piyasa koşullarında diploma edindirme işlevini ifa etmeye başladıklarında, metalaşan eğitim süreçlerinin birer parçası haline gelmiş olurlar. Günümüzde, paralı olsun bedava olsun, birçok eğitim kurumu birer diploma (ya da sertifika) edindirme kuruluşu haline geldiklerinden, eğitim büyük ekseriyetle metalaşmış durumdadır. Eğitim sektörü için diplomalar birer metadırlar.

2. Akademik Enflasyon: Kuram ve Kavram

Akademik enflasyon, bir ülkenin akademik performansı kayda değer şekilde yükselmeyen ve üniversite mezunlarına yüksek ücretli ve iş güvencesine sahip yeni istihdam olanakları yaratılmıyorken, üniversite mezunlarının iş piyasasındaki göreceli ağırlığının sürekli olarak yükseliyor olmasıdır. Politika yapıcılar, büyük ekseriyetle, eğitim sorununu yeni eğitim kurumları açarak çözebilecekleri kanaatinde olabilirler. Bu kanaati Güney Kore, Yunanistan, Danimarka ve Norveç gibi ülkeler için tarihsel olarak tespit etmek mümkündür (Sorensen, 1994; Psacharopoulos ve Patrinos, 2004; Fägerlind ve Strömqvist, 2004). Başka bir ifadeyle, yeni eğitim kurumlarının açılması, kendiliğinden, akademik enflasyona yol açmaz. Öyleyse, öncelikle, akademik enflasyonun hangi koşullarda ortaya çıkmadığına değinmek gerekecektir.

Her yeni açılan üniversite, doğal olarak, akademik kadroların ve kontenjanların artması sonucunu doğuracaktır. Yeni kadrolara yerleşen akademik personel ile yeni kontenjanları dolduran öğrenciler, üniversitelerde bilimsel faaliyetlerin artmasına ve yoğunlaşmasına neden olurlar. Bu, akademik piyasaların genişlemesine yol açar. Daha fazla sayıda akademik personel, daha fazla sayıda öğrenciye eğitim verir hale gelir. Başka bir ifadeyle, eğer bir ekonomi, belli bir dönem içinde, sürekli olarak, daha eğitilmiş ve daha fazla beceri sahibi fertlere ihtiyaç duyuyorsa, artan üniversite sayısı, ihtiyaçlara olumlu cevap verir, yani akademik enflasyona neden olmaz. Yüksek eğitilmiş ve beceri sahibi genç nüfus, ekonominin daha da büyümesine ve kalkınmanın ortaya çıkmasına katkı sağlar.

Yeni açılan ya da kontenjanları arttırılan okullara yerleşen ve eğitimlerini başarıyla tamamlayarak mezun olanlar fertler, iş piyasasında pozisyon aramaya başladıklarında, ilk olarak, o ülkenin üniversite sisteminin ürettiği diplomaların sayısı yükselir. Bu süreç sonucunda, aynen merkez bankasının para arzını arttırması gibi, piyasada dolaşımda olan diplomaların arzı artar. Başka bir ifadeyle, iş piyasasında, yeni iş arayan ya da işini değiştirmek isteyenler arasında,

diploma sahibi olan fertlerin sayısı göreceli olarak yükselir. Eğitimli çalışan sınıflar için yeni iş olanakları sabitken, iş piyasasına yeni dahil olan diplomalı fertler, aynı ücret ve benzer beceri gerektiren işlere talebin yükselmesine neden olur. Artan talep karşısında, işverenler daha yüksek eğitime ve mesleki beceriye sahip çalışanları istihdam etmek için, başvuru koşullarını yükseltir. Bu durumda, geçmiş dönemlerde sadece lise diplomasının yeterli olduğu işler için lisans diploması, sadece lisans diplomasının yeterli olduğu işler içinse lisansüstü diplomalar talep edilir. İşte yeni iş imkânlarının yaratılmadığı bu süreç, akademik enflasyonun ortaya çıktığı süreçtir. Akademik enflasyon koşulları altında, bir yandan, bir işe girmek için istenen minimum koşullar yükselme eğilimine girerken, diğer yandan, daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşullarını hak eden (ya da hak ettiğini düşünen) çalışan sınıflar, daha düşük ücretli ve çalışma koşulları daha kötü olan pozisyonlara razı olmak zorunda bırakılırlar. Akademik enflasyon, aynı diplomaya sahip fertlerin, daha düşük ücret veren ve daha az beceri gerektiren işlerle yetinmelerine neden olur. Bir ekonomi büyümüyorken, artan para arzının ulusal para biriminin reel değerinde kötüleşmeye yol açması gibi, akademik piyasalar genişlemiyorken, artan diploma arzı, o ülkenin “yerli ve milli” diplomalarının reel değerinin düşmesine yol açar.

Akademik enflasyon, sadece akademik olmayan işlerde çalışanlar açısından sorun yaratmakla kalmaz; aynı zamanda, akademik iş piyasasında yapısal bazı değişikliklerin ortaya çıkmasına da neden olur. Bu sonuçlardan en önemlisi, akademik personelden, atanma ve yükselme süreçlerinde daha ağır şartları yerine getirmesinin istenmesidir. Örneğin, geçmiş yıllarda, sadece doktora derecesinin yeterli olduğu yardımcı doçentlik (değişen ismiyle “doktor öğretim üyesi”) pozisyonu için daha fazla yayın yapmak, yurt dışı tecrübesine sahip olmak, en az bir ya da daha fazla yabancı dil bilmek gerekir. Hatta akademik enflasyon nedeniyle, reel değeri düşen Türk diplomaları, sadece yurtdışında değil, Türkiye’de dahi tercih edilmez hale gelir. Bugün yabancı dille eğitim veren birçok üniversitede açılan akademik pozisyonlar için, ABD ve AB ülkelerinde bulunan “itibar sahibi” kurumlardan elde edilen diplomalara sahip olmayan adaylar, neredeyse hiçbir şansa sahip değildirlar. Bunun nedeni, Türk diplomalarının, Türkiye’deki üniversiteler tarafından dahi tercih edilmemesidir. Enflasyonun Türk lirasını, yabancı paralar karşısında değersiz hale getirmesi sonucunda yerli paranın yabancı paralar tarafından ikame edilmesi yani dolarizasyon olgusunun ortaya çıkması gibi, akademik enflasyon, Türk diplomalarının yabancı diplomalar karşısında değer yitirmesine ve çarpık bir “uluslararasılaşma” sürecinin başlamasına neden olur (Çetinsaya, 2014; Kadioğlu ve Özer, 2015).

Akademik enflasyon, bir ülkenin üniversite sistemi içerisinde yapısal ve kalıcı birçok dönüşüme yol açar. Bu dönüşümlerin başında, üniversitelerin, işverenler ve öğrenciler ile mezunlar tarafından, aynı anda, sahip olduğu

düşünülen itibar açısından değerlendirilmesi ve bir tür sıralamaya (*university rankings*) tabi tutulmasıdır. Öyle ki, kişisel algılamalara dayalı bu değerlendirme ve sıralama süreci sonunda, bazı üniversiteler hak etmemelerine rağmen itibar kaybına uğrarken, diğer bazı üniversiteler, yine hak etmemelerine rağmen, itibar kazancı yaşarlar. Nominal değeri eşit olan (yani sahibine, örneğin, “iktisatçı” payesini kullanma hakkı veren) diplomaların bollaşması nedeniyle, bazı üniversitelerin iktisat ve ekonomi bölümleri gitgide daha az tercih edilirken, diğerleri daha çok tercih edilir. Bu kapalı süreç, zaman içerisinde, itibar sahibi olduğu varsayılan bazı kurumların, ülke sıralamasında yüksekteki yerlerini korumasına, diğerlerinin ise bu kurumlarla rekabet edememesine neden olur. İş piyasasında, işverenler, sıralamada daha yüksek yerlerde olduğu varsayılan kurumların mezunlarını tercih ederler. ÖSYM tarafından hazırlanan sınavlara girenler, mezuniyet sonrasında tercih edilmeyen okullara kayıt yaptırmamaya başlar. Bunun neticesinde, bazı okullar açık kontenjanla eğitime devam etmek zorunda kalırlar. Rekabet edemeyen üniversitelerin mezunları, iş piyasasında tercih edilebilmek için, diplomalarına yeni dereceler eklemek ya da daha yüksek dereceler sahibi olmak yolunu tercih ederler.

Bu süreç, bir ülkenin üniversitelerinin, uluslararası alanda itibar kaybetmesine neden olur. Akademik enflasyonun yaşandığı ülkeye ait diplomaların uluslararası alandaki tanınırlığını ve geçerliliğini tedrici olarak azaltan bu süreç, o ülkede yer alan üniversitelerde üretilen makale ve kitapların, zamanla, daha az atıf alır hale gelmesine yol açar. Akademik enflasyonun yaşandığı ülkelerde faaliyette bulunan araştırmacılar, akademik makalelerinin ve kitaplarının, ikamet ettikleri ülkelerin ulusal dergilerinde ve yayınevlerinde yayımlanmasını tercih etmemeye başlarlar. Daha kaliteli yayınlar, başka ülkelerdeki akademik dergiler ve yayınevleri tarafından yayımlanır. Sonuç olarak, ulusal kaynaklarla fonlanan araştırmaların sonuçları, ferdi mülkiyete dayalı fikri hakların (*proprietary rights*) koruması altında, başka ülkelerde yayımlanır hale gelir. Bu da, beyin göçünün özel bir halidir: Fertler, mekânsal olarak, akademik enflasyonun yaşandığı ülkede ikamet etmeyi sürdürürken, o ülkede yapılan araştırmaların sonuçları, makale ve kitap formunda, başka ülkelerin envanterine girer. Clarivate ve Scopus gibi endekslerde yer alan dergilerin çoğunun “merkez ülke” adresli olmasına rağmen bu makalelerin yazarlarının birçoğunun “çevre ülke” akademisyenlerinden oluşmasının bir nedeni akademik enflasyondur. Bu göç neticesinde daralan ulusal akademik piyasaları mazeret haline getiren yayımcılar, “yerli ve milli” akademisyenlerin teliflerinde kesintiler yapmaya başlar. Gerçekten de, bugün, öyle bir aşamaya gelmiş bulunuyoruz ki, sadece Türkiye’de değil, Türkiye dışında birçok ülkede de, akademisyenler, yazarlık, editörlük ve hakemlik gibi faaliyetleri karşılığında hiçbir “ücret” almamaktadırlar. Örneğin Türkiye ve benzeri ülkelerdeki çeviri “eser” sayısının artıyor olmasının ve yabancı patent ve marka tescil sayılarının

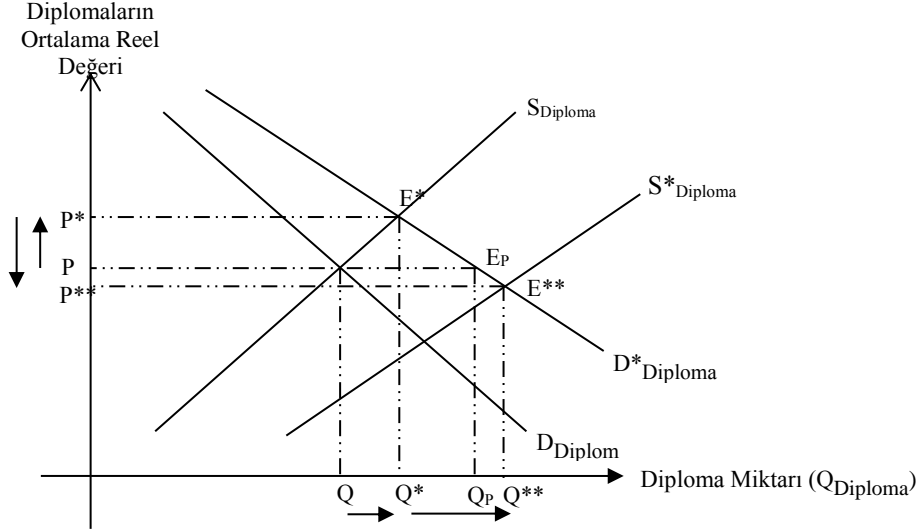
yerli patent ve marka tescil sayılarından yüksek olmasının bir sebebi, yine, akademik enflasyondur (Yalçıntaş, 2018: 35-89).

Akademik enflasyon, eğitimin verimliliğini ve müfredatın orijinalliğini, tedrici olarak azaltır. Her eğitim kurumu, bir yandan, bir alt düzeydeki kurumları tarafından verilmiş olması beklenen temel eğitimi vermek zorunda kalırken, diğer taraftan, akademik personel ve öğrenciler, müfredat-dışı (*extracurricular*) faaliyetlerde yer almak zorunda bırakılırlar. Bu sürecin en belirgin göstergesi, Türkiye, Yunanistan ve Endonezya gibi ülkelerde yaygın olan dershanelerin ve özel kursların sayısındaki artıştır (Araz vd., 2016; Tansel ve Bircan, 2013; Baykal ve İnal, 2014). Öğrencilerin dershanelerde ilave eğitim almalarını tercih etme sebebi, akademik enflasyon nedeniyle, üniversitelerde alması gereken eğitimi almadıklarına kanaat getirmeleridir. Eksik oldukları alanlarda mezuniyet sonrası eğitim alan öğrenciler, iş sınavlarında daha başarılı olma şansı elde ederler. Mezuniyet sonrası aşamada eğitim veren KPSS dershaneleri, aynı zamanda, akademik personel açısından da yeni iş imkânlarının oluşması anlamına gelir. Akademik personelin KPSS dershanelerinde eğitim vermelerini tercih etmelerinin ardında birçok sebep bulunuyor olsa da, bu sebeplerden en önemlisi, akademisyenlerin, akademik enflasyon sonucunda, almaları gereken ücretleri alamamalarıdır. Düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalan akademik personel, bağlı oldukları kurumlardaki faaliyetlerinden kalan zamanlarda, çoğunlukla kayıt-dışı bir şekilde, istihdam edilirler. Ek gelir imkânı elde eden akademik personel, akademik enflasyon sebebiyle, performans açısından bir kötüleşme sürecinin içerisine girer.

3. Akademik Enflasyon Ölçülebilir Mi?

Nominal değeri değişmeden kalan diplomaların reel değerinin düştüğünü niceliksel olarak gözlemlemek mümkün müdür? Her ne kadar, akademik enflasyonun ölçümü konusunda yerleşik hale gelmiş bir metodolojiden bahsedemezsek bile, Türkiye üzerine bazı verileri kullanarak, akademik enflasyonun yol açtığı dönüşümü niceliksel olarak tespit etmemiz mümkündür. Bunu bir sonraki bölüme bırakıyoruz. Akademik enflasyonun niceliksel olarak tespitine geçmeden önce, son olarak, eğitimin metalaştığı şartlar altında, piyasalardaki diploma enflasyonunun nasıl gerçekleştiğini Şekil 1 yardımıyla açıklayalım. Bu açıklamanın, akademik enflasyonun ölçümünde fayda sağlayacağı kanaatini taşıyoruz.

Şekil 1: Metalaşma Koşullarında Diplomaların Reel Değerinin Oluşumu

Eğitimin metalaştığı şartlar altında, diploma piyasasının, diploma talebi ($D_{Diploma}$) ve diploma arzının ($S_{Diploma}$) kesiştiği E noktasında dengeye gelmiş olduğunu varsayalım. Buna göre, piyasada dolaşımda bulunan diploma miktarı Q 'nun temsil ettiği noktada bulunacak, diplomaların ortalama reel değeri ise P 'nin temsil ettiği seviyede gerçekleşecektir. Şimdi, piyasanın değişen koşulları karşısında, diploma talebinin yükseldiğini, yani fertlerin yeni diplomalar elde etmek istediğini düşünelim. Bu durumda, diploma talebi başlangıçtaki $D_{Diploma}$ halinden sağa doğru kayacak ve yeni denge, yeni diploma talebini temsil eden $D^*_{Diploma}$ ile henüz değişmeyen diploma arzının ($S_{Diploma}$) kesiştiği E^* noktasında sağlanacaktır. Bu durum, dolaşımdaki diploma miktarını Q 'dan Q^* seviyesine yükseltir. Diğer taraftan, artan diploma talebi, *ceteris paribus*, diplomaların ortalama reel değerinde de bir yükselmeye neden olur. Diplomaların reel değeri, başlangıçtaki P seviyesinden P^* değerine yükselir.

Artan diploma talebi karşısında, ilk olarak, akademik kurumlar değişen piyasa koşullarına adapte olurlar. Yeni bölümler ve programlar açmak yoluyla diploma arzını yükseltirler. Şimdi, artan diploma arzının, $S_{Diploma}$ eğrisini $S^*_{Diploma}$ haline dönüştürdüğünü düşünelim. Bu durumda, diploma piyasasındaki yeni denge, $S^*_{Diploma}$ ile $D^*_{Diploma}$ eğrilerinin kesiştiği E^{**} noktasında sağlanacaktır. E^{**} noktasında, diploma arzı Q^* seviyesinden Q^{**} seviyesine yükselirken, artan diploma talebi karşısında P seviyesinden P^* seviyesine yükselen diplomaların reel değeri, P^{**} seviyesine geriler. Başka bir ifadeyle, artan diploma talebine tepki veren diploma arzı, metalaşan eğitim koşulları altında, diplomaların reel değerinin

düşmesine neden olur. Diploma arzındaki her artış, diploma talebi değişmiyorken, *ceteris paribus*, diplomaların reel değerini düşürücü etki yapacaktır. Şekil 1’deki gösterim, bu diploma piyasasının, aşırı-arz (*over-supply*) sorununa yol açtığını göstermektedir. Aşırı diploma arzı, toplam diploma arzının toplam diploma talebinden fazla olması durumunda ortaya çıkar. Şekil üzerinde, Q^{**} ve Q_p arasındaki fark, bu akademik piyasadaki aşırı-arzın miktarını temsil eder. Eğer, eğitimin metalaştığı şartlar altında, diplomaların ortalama reel değerini düşürmeden, diplomaların arzı arttırılmak isteniyorsa, diploma piyasası E_p noktası ile E^* arasındaki bir seviyeye dengede tutulmalıdır. E^{**} ile E_p arasındaki her denge, diploma piyasasında aşırı-arza yol açacak, buna bağlı olarak, diplomaların reel değerini başlangıçtaki P seviyesinin altına düşürecektir. Doğru bilim politikası, üniversite sayısını, E_p ile temsil edilen seviyenin altında tutmayı hedefleyen ve piyasada dolaşımda bulunan diploma miktarının Q_p seviyesinin altında kalmasını sağlayan bilim politikasıdır. Bunun sağındaki her nokta, bu piyasadaki diplomaların reel anlamda değer kaybetmesi sonucuna yol açar.

Peki, eğitimin metalaştığı şartlarda çalıştığını varsaydığımız bu piyasanın, E^* noktasının sağında yer alan yeni denge noktasında akademik enflasyona yol açmamasının koşulu nedir? Üniversite sayısındaki artış ile akademik enflasyon arasındaki sınır, en az üç değişken tarafından belirlenir. Bu değişkenlerden ilki, genç nüfusun artış oranıdır. Eğer bir ülkenin toplam nüfusu içinde, özellikle, 15-24 yaş arası nüfus artış oranı pozitifse, diplomaların toplam talebi yükselme eğilimine girecektir. Akademik enflasyonun ortaya çıkmasına etki eden ikinci değişken lisans diplomasını gerektiren iş sahalarındaki istihdam oranıdır. Sağlıklı işleyen bir ekonomide, yeni mezunlar için iş olanaklarının artıyor olması beklenir. Eğer bu gerçekleşmiyorsa, genç nüfus artmıyorken dahi, yeni mezun sayısındaki artış, “diplomalı işsizler”in iş arayanlar arasındaki sıklığını yükseltecektir. Son olarak, sağlıklı işleyen bir ekonomide, lisans diploması gerektiren işlerde ücretler genel seviyesinin yükseliyor ve istihdam koşullarının iyileşiyor olması beklenir. Eğer ücretler genel seviyesi düşüyor ve bu iş sahalarında, örneğin, iş güvencesizliği ve sendikasılaşma artıyorsa, genç nüfus artmıyor ve yeni mezun olanların sayısı yükselmiyorken dahi, lisans diploması gerektiren işlerde çalışanlar “yedek sanayi işgücü” içerisinde yerlerini alırlar. Bu da, üretim süreçlerinin esnekleşmesine ve ücretler üzerinde aşağı yönlü baskının artmasına neden olur.

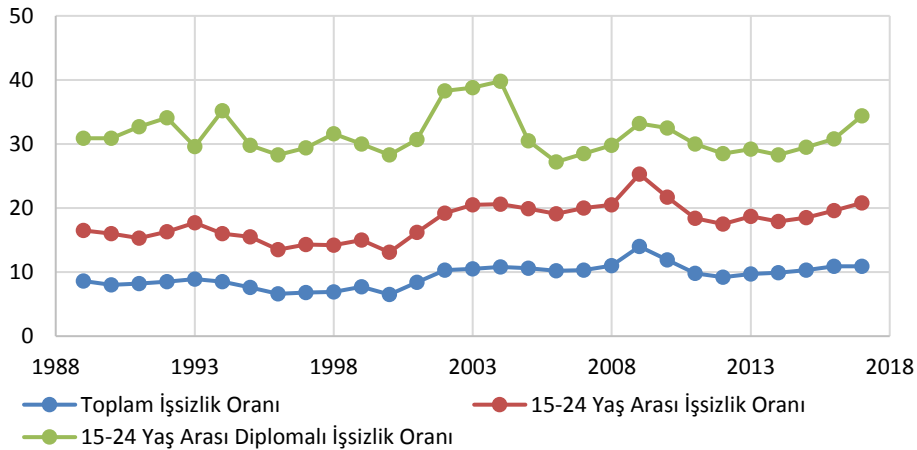
Bu üç faktörün hepsi, akademik enflasyon sürecine aynı anda etki eder. Sonuç olarak, eğer bir ülkedeki üniversite sayısı artıyorken, bu üç değişkende herhangi bir ciddi artış ya da iyileşme görülmiyorsa, başka bir ifadeyle, üniversite sayısındaki artış oranı, göreceli olarak bu üç değişkendeki artış oranının toplamında fazlaysa, piyasaya arz edilen her diploma, o ülkenin yükseköğretim sistemi üzerinde akademik enflasyon baskısı yaratacaktır. Akademik enflasyonun ortaya çıkmamasının koşulu, yani $Q^{**} > Q_p$ ve $P^{**} > P$,

artan üniversite sayısındaki artış oranının, toplamda, genç nüfusun artış oranı, istihdamdaki artış oranı ve ücretlerdeki artış oranının toplamından daha düşük seviye gerçekleşmesidir.

4. Akademik Enflasyon: Politika ve Uygulama

OECD tarafından 2018’de yayımlanan *OECD Employment Outlook 2018* adlı raporda, Türkiye’de toplam işsizlik oranının %10,6 iken, 15-24 yaş arasındaki gençlerde bu oranın %20,6 olduğu belirtilmektedir. Genç işsizlik oranımız, Türkiye’nin, 34 OECD ülkesi arasında, en kötü 7. sıraya yerleşmesine neden olmaktadır. (Aynı rapora göre, OECD ülkelerindeki genç işsizlik ortalamasının %11,9; 28 AB ülkesindeki genç işsizlik ortalamasının ise %16,9 olduğu belirtilmiştir. En düşük genç işsizlik oranı %4,7 ile Japonya’da, en yüksek genç işsizlik oranı ise %53,4 ile Güney Afrika’da ölçülmüştür.) Bu oranları, TÜİK’in sağladığı 15-24 yaş grubu yüksekokul veya fakülte mezunları işsizlik oranları ile karşılaştırdığımızda, Türkiye iş piyasasındaki toplam işsizliğin, on yıllardan beri, %7-14 bandında, diplomalı genç işsizliğin ise %27-39 bandında seyreden yapısal bir sorun olduğu sonucuna ulaşıyoruz. Elimizdeki veriler bize, aynı zamanda, işsizlik oranlarının, yaş küçüldükçe ve eğitim seviyesi arttıkça yükselme eğiliminde olduğunu gösteriyor. Başka bir ifadeyle, 15-24 yaş arasındaki işsizlik oranı, toplam işsizlik oranına; yüksekokul ve fakülte mezunlarının arasındaki işsizlik oranı, diploma sahibi olmayanların oranına göre daha yüksektir. Yükseköğrenim, işsizlik sorununun ortadan kalkmasına ya da azalmasına yol açmamaktadır.

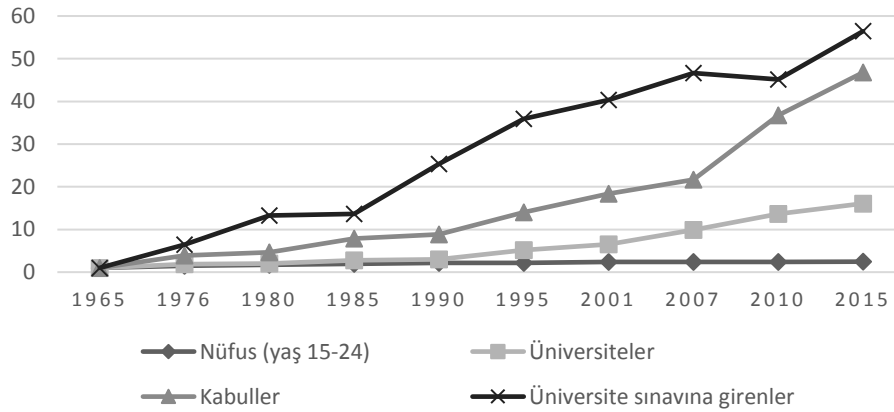
Şekil 2: Yaş ve Eğitim Düzeyine Göre İşsizlik Oranları (%), 1989-2016

(Kaynak: TÜİK)

Esasen, üniversite kavramını sadece arz-talep, diplomalar ve istihdam olanakları üzerinden tartışmak doğru olmayacaktır. Kaldı ki, yükseköğretim sürecinin sadece iş piyasasında geçerliliği olan bir belge üretmek üzere faaliyette olmadığı, fertlerin beceri ve kabiliyetlerini arttırıcı etki yarattığı ortadadır. Ancak, üniversitelerin istihdam sürecinde fertlere sağladığı düşünülen faydalara indirgenmemesi gerekse bile, şu sorunun yine de sorulması gerektiği açıktır: Yüksek işsizlik oranlarına rağmen, 15-24 yaş arası gençler niçin ısrarla yükseköğretim talebinde bulunmaya devam etmektedir? Türkiye’deki genç işsizlik sorunu, uzun yıllardır, birçok araştırmacı tarafından ele alınmış ve nedenleri farklı açılardan tartışılmıştır (Demir ve Taşkiran, 2018; Kıcıır, 2017; İzgi, 2012; Erdayı, 2009). Yukarıda kuramsal açıdan ayrıntılandırılan akademik enflasyon, Türkiye’deki diplomaların reel değerinin azalmasına yol açarak, özellikle 15-24 yaş grubu yüksekokul veya fakülte mezunları arasındaki işsizliğin yükselmesine ve bu oranların yapısal hale gelmesine neden olmaktadır. Öne sürdüğümüz argümanın önemi, 15-24 yaş grubu yüksekokul veya fakülte mezunları arasındaki işsizliğin, toplam işsizlik ile 15-24 yaş arasındaki işsizlik rakamlarının üzerinde seyrediyor oluşunu, başta HİBÜP olmak üzere, eğitim alanındaki yanlış politikalar üzerinden açıklıyor olmasıdır. Ulaştığımız sonuçlar, yaygınlaşan yükseköğrenimin, iş bulma sürecindeki bireyleri, baş etmesi gereken bir dizi sorunla baş başa bırakmaktadır.

Şekil 3: Türkiye’de Akademik Enflasyon, 1965-2015

(Kaynaklar: YÖK ve TÜİK)

Bu sorunların başında, Türkiye yükseköğretim sisteminin kitleselleşmesi gelmektedir. Öyle ki, 1960’ların ikinci yarısından itibaren yapılan merkezi yerleştirme sınavlarına giren gençlerin sayısı, geçen 50 yıl içerisinde, genç

nüfusun artışından daha hızlı yükselmiştir. Şekil 3 ve Tablo 1’de görülebileceği üzere, Türkiye’de genç nüfus, 1965’ten 2015 yılına kadar 2,5 kat artmışken, merkezi yerleştirme sınavına girenlerin sayısı, aynı dönemde, 55 kat artmıştır. Elde ettiğimiz veriler, özellikle HİBÜP’ün daha fazla vurgulanarak uygulandığı 1990’lı ve 2000’li yıllarda, bir yükseköğrenim kurumuna yerleşen öğrencilerin sayısının, aynı dönemde açılan yükseköğrenim kurumu sayısından daha fazla arttığını göstermektedir. Buna göre, yeni açılan eğitim kurumları, yıllar içerisinde, artan oranlarda öğrenci kabul etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, yükseköğrenim kurumlarımızın sayısı genç nüfusun artış hızından daha hızlı artmış, akademik sistemimizde bir kitleselleşme sorununun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Araz ve diğerlerinin (2016) belirttiği gibi, yüksekokul ve fakülte öğrencilerinin toplam sayısı 1927’de 3,918 iken 2013’te 5,449,961’e yükselmiş ve 1,390 kat artmıştır. 2017-2018 akademik yılı itibarıyla, bu sayı 7 milyonu aşmış durumdadır (YÖK, 2018).

Tablo 1: Üniversite Sınavına Giren ve Yerleşen Sayısı, 1965-2015

	Üniversite sınavına giren öğrenci sayısı	4 yıllık bir programa yerleştirilen öğrenci sayısı	Başarı oranı
1965	35,208	8,930	%25
2015	1,986,995	417,714	%21
Artış	%5544	%4578	

(Kaynaklar: ÖSYM ve Mihçioğlu, 1980)

Yükseköğrenim sistemimizdeki kitleselleşme sorununun verilere yansıyan bir başka yönü, 1965 ve 2015 arasında, üniversite sınavına giren öğrenci sayısı ile dört yıllık bir programa yerleşen öğrenci sayısı arasındaki oransal farktır. Buna göre, dört yıllık bir programa yerleşen öğrenci sayısı 46 kat artmışken, aynı dönemde, merkezi yerleştirme sınavına giren öğrencilerin sayısı 55 kat artmıştır. Bunun başlıca sebebi, birçok öğrencinin, tercih ettiği bir yükseköğrenim programına yerleşmiş olmasına rağmen, sınava iki veya daha fazla kere girmesidir. Genç işsizlik alanında yapılan birçok araştırmanın da gösterdiği gibi, üniversite sınavlarına giren ve yerleşen öğrencilerin sayıları arasındaki uyumsuzluğun önemli sebeplerinden birisi, öğrencilerin, tercih ettikleri programlarda sunulan müfredattan ve mezuniyet sonrası iş piyasasında gelecekleri konulardan memnun olmamalarıdır. Örneğin, Demir ve Taşkiran (2018), 248 kişiyle yaptıkları anket sonucunda, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri mezunları arasındaki işsizliğin kaynakları arasında, sırasıyla, şunları

saymaktadır: (1) iktisadi ve idari bilimler fakülteleri mezunlarının sayısının fazla olması (%66,9), (2) eğitim sistemindeki yetersizlikler (%15,7), (3) işgücü piyasasındaki yanlış politikalar (%10,5) ve (4) bireyin iş beğenmemesi (%4,4).

Burada sorulması gereken ilk soru şu olmalı: Değer mi? *The Economist* dergisi, 28 Mart 2015 tarihinde yayınlanan sayısında, dünyadaki yükseköğretim sisteminin dönüşümüyle ilgili bir dosya hazırlamış ve aynı soruyu sormuştu. Raporun açılışında şunlar belirtilmekteydi: “Amerikan yükseköğretim modeli [tüm dünyaya] yayılıyor. Bu sistem mükemmeliyeti gerçekleştirmek konusunda işe yarıyor olabilir ama daha iyi eğitimin makul maliyetlerle temini konusunda alınacak mesafeler var.” Başta ABD olmak üzere, yükseköğretim sistemlerinin *mükemmeliyet* ve *eşitlik* arasında salındığının belirtildiği raporda, Kıta Avrupası sistemine dayanan üniversitelerin artan öğrenci, akademik personel, kalabalıklaşan sınıflar ve yurtlar, yükselen harçlar, fiyatları artan ders materyalleri, geri ödenemeyen öğrenim kredileri, artan kopya ve intihaller ile şişirilmiş geçme notları, üniversitelerin sürdürülebilir bir yapıdan gittikçe uzaklaşmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar, akla, “yükseköğrenimin kiteselleşmesi” anlamında kullanılan *mass-ification*’dan “yükseköğrenimin sisteminin alt-üst olması” anlamına gelen *mess-ification*’a doğru ilerlediğimizi getiriyor.

Türkiye de bu süreçten muaf değildir. Öyle ki, Türkiye’de metalaşan yükseköğretim sistemi, aynen ABD’dekine benzer şekilde, mükemmeliyet ve eşitlik arasında salınmaktadır. Yükselen eğitim maliyetlerini mazeret göstererek akıl almaz miktarlarda harç talep eden vakıf üniversiteleri, mükemmeliyeti, gösterişli binalar inşa ederek ve tercih dönemlerinde (özellikle Mayıs ve Haziran) reklâm harcamalarını arttırarak gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak, vakıf üniversitelerinde bursuz (“ücretsiz”) okuyan öğrenciler, 2018-2019 akademik yılından itibaren, yıllık 100,000 TL’yi aşan harçları ödemek zorunda bırakılmaktadır.

Koç Üniversitesi, tıp fakültesi

- 2010: 40,000 TL
- 2018: 105,000 TL (Artış oranı: % 163)

Acıbadem Üniversitesi, tıp fakültesi

- 2010: 41,300 TL
- 2018: 96,800 TL (Artış oranı: % 134)

Başkent Üniversitesi, tıp fakültesi

- 2010: 20,000 TL
- 2018: 50,600 TL (Artış oranı: %153)

Sabancı Üniversitesi, tüm programlar

- 2010: 27,500 TL
- 2018: 72,500 TL (Artış oranı: %164)

Özyeğin Üniversitesi, tüm programlar

- 2010: 26,000 TL
- 2018: 60,000 TL (Artış oranı: %131)¹

Diğer taraftan, Türkiye’deki akademik enflasyon sorunu, daha fazla sayıda öğrenciye eşit ve adil koşullarda eğitim verme gayretinde olan “ücretsiz” devlet üniversitelerinde de devam etmektedir. Kalabalık sınıflarda eğitimi sürdüren devlet üniversitelerinde okuyan öğrenciler için Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) tarafından sağlanan öğrenim kredileri, mezun olan ve bir işe giren fertler tarafından geri ödenmesi mümkün olmayan seviyelere ulaşmış durumdadır. Ali Haydar Hakverdi’nin Temmuz 2017’de verdiği soru önergesine Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından verilen cevapta, öğrenim kredisi kullanan öğrenci sayısının 2008 yılında 578,000’den 2016 yılında 1,156,832’ye çıktığı belirtilmiş (artış oranı: %100), öğrenim kredisi borcunu ödeyemeyen 239,097 öğrencinin kişi başına 8,687 TL borcu olduğu hesaplanmıştır (Şahin, 2017).

Tablo 2: KYK Tarafından Sağlanan Öğrenim Kredileri, 2017

	Kullanan / Kullanılan	Ödeyemeyen / Ödenemeyen	Oran (%)
Toplam Kişi	1,156,832 Kişi	239,097 Kişi	20,67
Kredi Miktarı	1,156,832 Kişi	2,077,061,552 TL	15,78
Kişi Başına	11,374 TL / kişi	8,687 TL / Kişi	76,38

(Kaynak: Ali Haydar Akverdi’nin Temmuz 2017’de verdiği soru önergesine Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından verilen cevap. Uğur Şahin. 2017. “Yüzbinlerce Genç, İcra Tehlikesiyle Karşı Karşıya” *Birgün*, 24 Ağustos.)

Elbette, fertlerin eğitimi ve yeni becerileri kazanmasıyla ilgili olarak karşımıza çıkan sorunlar, basitleştirilmiş bir maliyet-fayda analizine indirgenmemelidir. Yükseköğrenimin fertlere hayat boyu sağladığı fayda, sadece, niceliksel verilerle ölçülemez. Ancak, artan maliyetleri mazeret gösteren yükseköğrenim sektörünün öğrencilerden tahsil ettiği harçların karşılığında kaliteli bir eğitim verememesi, Türk yükseköğrenim sisteminde yapısal bir dizi

¹ Yukarıdaki 2018 rakamları, adı geçen vakıf üniversitelerinin web sayfalarından, 2010 rakamları ise Milliyet Gazetesi’nin 3 Ağustos 2010 tarihli nüshasından derlenmiştir.

soruna yol açmaktadır (Schmitt, 2018; Rossi, 2014; Merrow, 2005). Başka bir ifadeyle, bireyler yükseköğrenimi bir maliyet-fayda bağlamı içerisinde değerlendirmiyor olabilir. Dolayısıyla, yükseköğretim talebinin verimliliği, öğrenciler açısından bakıldığında, niceliksel olarak ölçülme de olur. Ancak, yükseköğretim arzının verimliliği, yükseköğretim kurumları açısından bakıldığında, karmaşık bir maliyet-kâr bağlamında değerlendirilmektedir. İşte tam olarak bu ve buna benzer diğer örneklerden hareketle, 1980 sonrasında planlı olarak metalaştırıldığını gözlemlediğimiz akademik bilgi üretim süreçlerinin, öğrencileri, birer entelektüel ya da aydın olarak yetiştirmek kaygısından hızlıca uzaklaştığı sonucuna ulaşıyoruz. “Buna değer mi?” sorusunun arkasında, bilimi bir meta olarak pazarlayan ancak eğitim ve öğretim faaliyetleri süresince çeşitli arka yolları kullanan vakıf ve devlet üniversitelerinin, fertlerin entelektüel gelişim süreçlerini sabote ediyor oluşu yatmaktadır. (“Sabotaj” kavramı konusunda bkz.: Veblen, 1921 [2001]: 4-18). Yapılan çalışmalar ve yukarıda sözü edilen veriler gösteriyor ki, bugün, birçok vakıf ve devlet üniversitesi tarafından ikna edilen öğrenciler, mezuniyet sonrasında, bu okullara girmeden önceki hayallerinin birçoğundan vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar (Bağcı, 2018; Işık, 2016; Erdayı, 2003; Demiray, 2003). Akademik enflasyon koşulları altında, birer avcı gibi davranan üniversiteler, öğrencileri ve aileleri birer av ya da kurban durumuna getirmektedirler.

Bugün yükseköğretim sistemimiz, bir taraftan, Koç, Sabancı, Altınbaş, Zorlu, Fiba ve Alarko gibi holdingler ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve İzmir Ticaret Odası gibi sermayedar kuruluşlar tarafından sevk ve idare edilmektedir (Tufan vd., 2018). Bu durum, sadece öğrenciler açısından değil, araştırmacılar açısından da, birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan, devlet üniversitelerinin yöneticileri, kamu hizmeti anlayışından oldukça uzak uygulamalara imza atmaktadır. Doğal olarak, holdingler tarafından kurulan ve idare edilen üniversiteler, ilkesel olarak, akademik özgürlükler açısından hiçbir soruna yol açmadan varlığını sürdürebilir. Bunun birçok örneği, dünyada ve Türkiye’de mevcuttur. Benzer şekilde, devletler tarafından kurulan ve yönetilen “kamu üniversiteleri” de, akademik özgürlükler açısından hiçbir soruna yol açmadan varlığını sürdürebilir. Bunun da örnekleri dünyada ve Türkiye’de mevcuttur. Her iki durumda da, olması gereken, hukukun üstünlüğü ve araştırma etiğinin en üst standartlarda tesis edilmesidir.

Sonuç

Akademik enflasyon, Türk yükseköğretim sisteminin karşı karşıya olduğu en önemli niceliksel sorunlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Şüphesiz, üniversite özerkliği, akademik özgürlükler eğitim müfredatlarının güncellenmemesi gibi niteliksel sorunlar, Türk akademik ekosisteminin

iyileştirilmesi hususunda eşit derecede öneme sahiptir. Bu sorunları aynı anda ele almamak yapısal çözümlerin hayata geçirilmemesi anlamına gelecektir. Bu çalışmada, bu sorunlar içerisinde şu ana kadar göz ardı edilmiş olan akademik enflasyon üzerine odaklanıldı ve akademik enflasyonun verilen diplomaların reel değerinin düşmesine neden olduğu gösterildi. Bugün, her diploma sahibi, iş başvurusu sürecinde, üniversitede edindiği akademik bilgiye ilave olarak, en az bir yabancı dil bilmek, yan ya da çift anadal diplomasına sahip olmak, yurt dışında araştırmacı olarak bulunmak, staj yapmış olmak ya da iş tecrübesine sahip olmak gibi müfredat-dışı (*extracurricular*) birçok koşulu yerine getirmek zorundadır. Bazı politika yapıcılar için, iktisaden kalkınmanın bir göstergesi olarak kabul edilen bu talepler, yükseköğrenim sistemimiz üzerinde, müfredat-dışı faaliyetlere yoğunlaşılması yönünde baskı yaratmakta, araştırmacı personelin, başta KPSS dershaneciliği olmak üzere, akademik olmayan alanlarda faaliyet yürütmesine yol açmaktadır.

Her ne kadar, Türk yükseköğrenim sisteminin sorunlarını istihdam sorunu haline getirmek doğru bir tutum değilse bile, eğitimin metalaşması süreci, eğitim sorununu, niceliksel ölçütler çerçevesinde tartışılmasını *da* zorunlu kılmaktadır. Eğitimin metalaşması, iş güvencesiz ve sigortasız istihdam başta olmak üzere, birçok esnek çalışma koşulunu ücret geliri elde eden sınıflara dayatır. Ulusal işsizlik istatistiklerindeki “iyileşmeler” (örneğin, Türkiye için, toplam işsizlik haddinin %10’ların altına, 15-24 yaş arası diplomalı fertler arasındaki işsizlik haddinin ise %20’lerin altına inmesi), yaygınlaşan aşırı-eğitim ve eksik-istihdam sorunlarını maskeler. Bu maskeleyen nedeniyle, bir ekonominin sağlıklı çalışıp çalışmadığı, sadece nominal büyüklüklerin yer aldığı modeller yardımıyla açıklanır ve çalışan sınıfların somut koşulları ile karşı karşıya olduğu istihdam riskleri göz ardı edilmiş olur. Geçtiğimiz yıllar içerisinde, maalesef sadece yazılı basında yer alan ancak üzerinde herhangi bir akademik çalışmanın henüz yapılmadığı “kapanan üniversiteler”, “eğitimini yarıda bırakan öğrenciler” ve “öğrencisiz eğitim yapan fakülteler” ile ilgili haberlerin sebebi yine akademik enflasyondur. (Şahin, 2018; Süzer 2019; Kaplan 2019. Bu konuda ayrıca bkz.: Yalçıntaş ve Akkaya 2019, *mimeo*.) HİBÜP gibi, yıllardır uygulanan yanlış “eğitim” politikaları neticesinde, nominal büyüklüklerin arkasında gizlenen yapısal sorunların çözümü, ancak ve ancak, reel büyüklüklerin analize dahil edilmesi yoluyla mümkündür.

Kaynakça

- Arap, Sultan Kavali (2010), "Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri", *AÜ SBF Dergisi*, 65 (1): 1-29.
- Araz, Bahar, Sinem Aydın, Ziya Can, Işın Hamsioğlu, Orçun Kasap, Ersin Şenel ve Altuğ Yalçıntaş (2016), "Reproductiveness of Higher Education Institutions in Turkey: The Case of 'Coursehouses'" *World Interdisciplinary Network for Institutional Research Conference*'ta sunulan bildiri, Boston, 2-5 Eylül.
- Aren, Sadun (1960 [2008]), *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Aren, Sadun (1984 [2013]). *100 Soruda Para ve Para Politikası*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Attar, Mustafa Aykut (2013), "Tackling Youth Unemployment: The Turkish Experience" *Global Transitions Working Paper, Future of Iran Series*.
- Bağcı, Erdem (2018), "Eğitim Düzeyinin İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırması", *Finans, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (1): 348-358.
- Bora, Aksu, Necmi Erdoğan, Tanıl Bora ve İknur Üstün (2011), "*Boşuna mı Okuduk?*" *Türkiye'de Beyaz Yakalı İşsizliği*, (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Carnoy, Martin (1997), "Is Privatization Through Education Vouchers Really the Answer?", *World Bank Research Observer*, 12 (1): 105-116.
- Çelik, Tanık ve İlhan Tekeli (Der.) (2009), *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II: 1961-2007*, (Ankara: TÜBA Yayınları).
- Çetinsaya, Gökhan (2014), *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yüksek Öğretimi İçin Bir Yol Haritası*, (Ankara: YÖK Yayın No: 2014/2).
- Çokgezen, Murat ve Tülin Altun (2018), "Üniversitelerin Bölge Ekonomisine Katkısı ve 'Her İle Bir Üniversite' Politikası: Türkiye'ye İlişkin Çalışmalar Üzerinden Kısa Bir Değerlendirme" Karagül, Mehmet, Latif Gürkan Kaya ve Onur Sungur (Der.), *Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar*, (Ankara: 307-319).
- Değirmenci, Selma (2011), "'Vasıf-sızlık Sorunu Olarak Üniversiteli İşsizlik" Ercan, Fuat ve Serap Korkusuz Kurt (Der.), *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, (İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı: 511-522).
- Değirmenci, Serdar ve Kemal İnal (Der.) (2015), *Yükseköğretimin Serbest Düşüşü: Özel Üniversiteler*, (İstanbul: Ayrıntı).
- Demir, Özlem ve Gülçin Taşkıran (2018), "İİBF Mezun Adaylarının İş Bulma Ümitlerini Etkileyen Faktörler Üzerine Nicel Bir Araştırma", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 9 (1): 42-57.
- Demiray, Hande Tufan (2003), *Türkiye'de Genç İşsizliği ve Yükseköğretim Mezunu Gençlerin Çalışma Yaşamına Geçişteki Sorunlar*, (AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Danışman: Ahmet Makal).
- Dikkaya, Mehmet ve Deniz Özyakışır (2006), "Küreselleşme ve Bilgi Toplumu: Eğitimin Küreselleşmesi ve Neo-liberal Politikaların Etkileri", *Uluslararası İlişkiler*, 3 (9): 151-172.
- Ercan, Fuat (1997), *Para ve Kapitalizm*, (İstanbul: Ceylan Yayıncılık).
- Ercan, Fuat ve Serap Korkusuz Kurt (Der.) (2011), *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite*, (İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı).
- Erday, Ahmet Utku (2009), "Dünya'da Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 22: 133-162.
- Erdoğan, Meltem ve Veyse Karagöl (2018), "Bölgesel Kalkınmada Yeni Kurulan Üniversitelerin Rolü: Bingöl Örneği", *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2 (1): 51-78.

- Erol, Arzu Maltaş ve Yunus Emre Özer (2018), "Anadolu Üniversitelerinde Yer Seçiminin Kentsel Gelişime Katkısı: Karaman Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (1): 83-112.
- Ersoy-Kart, Müge ve Hayat Ebru Erdost (2008), "Unemployment Worries among Turkish University Students", *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 36 (2): 275-288.
- Fägerlind, Ingemar ve Görel Strömqvist (Der.) (2004), *Reforming Higher Education in the Nordic Countries – Studies of Change in Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden* (Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning).
- Foley, Duncan K. (1983), "On Marx's Theory of Money", *Social Concept*, 1 (1): 5-19.
- Gök, Fatma (2003), "Eğitimin Özelleştirilmesi" Balkan, Neşecan ve Sungur Savran (Der.) *Neoliberalizmin Tahribatı: Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet* (İstanbul: Metis: 94-110).
- Güngör, Gonca ve Alper Göksu (2013), "Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Ülkelerarası Bir Karşılaştırma", *Yönetim ve Ekonomi*, 20 (1): 59-72.
- Gürbüz, Rana ve Yüksel Akkaya (2014), "Türkiye'de Vakıf Üniversiteleri: Eğreti Bir Özellik", *Toplum ve Demokrasi*, 8 (17-18): 67-80.
- Gürüz, Kemal (2001), *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri*, (Ankara: ÖSYM Yayınları No. 2001/4).
- Hasseln, Hayley ve Dave Jackson (2010), "Academic Inflation: The Devaluation of a University Degree" Ryan, Mark R. ve William B. Kurtz (Der.) *Proceedings of the Third Biennial Conference on University Education in Natural Resources*, (Columbia, Missouri: The School of Natural Resources, University of Missouri-Columbia: 114-130).
- Işık, Volkan (2016), "Türkiye'de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet", *Emek ve Toplum*, 5 (11): 130-145.
- Işık, Şevket (2005), "Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, 14: 57-71.
- Işık, Şevket (2008), "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (3): 159-181.
- İnal, Kemal ve Nevzat Samet Baykal (Der.) (2014), *Kamusal Eğitime Tehdit: Dershaneler*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).
- İzgi, Berna (2012), "Genç İşsizliği ve Eğitim ile Olan İlişkisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 41: 295-310.
- Kadioğlu, Fahrettin Kerim ve Özgür Kadir Özer (Proje Koordinatörleri) (2015), *Yükseköğretimin Uluslararasılaşması Çerçevesinde Türk Üniversitelerinin Uluslararası Öğrenciler İçin Çekim Merkezi Haline Getirilmesi. Araştırma Projesi Raporu*. Ankara: TC Kalkınma Bakanlığı.
- Kaplan, Pervin (2019), "Akademisyen ve Öğrenci Yetersiz Olunca 979 Bölüm Kapatıldı" <http://www.pervinkaplan.com/detay/akademisyen-ve-ogrenci-yetersiz-olunca-979-bolum-kapatildi/6307> [Erişim Tarihi: Şubat 2019].
- Kaynar, Mete Kaan ve İsmet Parlak (2005), *Her İle Bir Üniversite: Türkiye'de Yüksek Öğretim Sisteminin Çöküşü*, (Ankara: Paragraf Yayınevi).
- Kıçır, Başak (2017), "Eğitilmiş Genç İşsizliği Üzerinden İşsizlik Kaygısına Bir Bakış", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 54: 1369-1396.
- Marrow, John (Yönetmen) (2005), *Declining By Degrees: Higher Education at Risk*, (Learning Matters Inc.)
- Mihçioğlu, Cemal (1980), *Eğitimde Yörelerearası Dengesizlik*, (Ankara: AÜ SBF Yayınları No: 439).

- Mirowski, Phil (2011), *Science-Mart: Privatizing American Science*, (Cambridge, MA: Harvard University Press.)
- Murphy, Joseph (1996), *The Privatization of Schooling: Problems and Possibilities*, (Thousand Oaks: Corwin Press).
- OECD (2018), *OECD Employment Outlook 2018*, (Paris: OECD Publishing).
- Psacharopoulos, Geroge ve Harry Anthony Patrinos (2004), “Returns to Investment in Education: A Further Update”, *Education Economics*, 12 (2): 111-134.
- Robertson, Ken (2006), “Do Schools Kill Creativity”, *TED Talk* https://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity [Erişim Tarihi: Kasım 2018].
- Rossi, Andrew (Yönetmen) (2014), *Ivory Tower*, (Paramount Pictures).
- Savcı, İlkay (2007), “Genç İşsizliği: Eğitim ve İstihdamda Sorunlar, Çözüm Arayışları”, *TISK Akademi*, 2: 87-108.
- Schmitt, Jason (Yönetmen) (2018), *Paywall: The Business of Scholarship*, (Utopian Turtlepot Productions) <https://paywallthemovie.com> [Erişim Tarihi: Aralık 2018]
- Simmel, Georg (1907 [2004]), *The Philosophy of Money*, (Londra ve New York: Routledge) (Çev.: T. Bottomore ve D. Frisby).
- Slaughter, Sheila ve Gary Rhoades (1997), *Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press).
- Slaughter, Sheila ve Larry L. Leslie (1997), *Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press).
- Sorensen, Clark W. (2004), “Success and Education in South Korea”, *Comperative Education Review*, 38 (1): 10-35.
- Stephan, Paula (2015), *How Economics Shapes Science*, (Princeton: Princeton University Press).
- Süzer, Erdoğan (2019), “1,1 Milyon Öğrenci Okulu Bıraktı” *Sözcü* (12 Ocak) <https://www.sozcu.com.tr/2019/ekonomi/1-1-milyon-ogrenci-okulu-birakti-3092464/> [Erişim Tarihi: Şubat 2019].
- Şahin, Uğur (2017), “Yüzbinlerce Genç, İcra Tehlikesiyle Karşı Karşıya”, *Birgün*, 24 Ağustos.
- Şahin, Uğur (2018), “9 Öğrenci İçin 70 Kişi Çalışıyor” *Birgün* (14 Ekim) <https://www.birgun.net/haber-detay/9-ogrenci-icin-70-kisi-calisiyor-233512.html> [Erişim Tarihi: Şubat 2019].
- Tansel, Aysıt ve Fatma Bircan (2006), “Demand for Education in Turkey: A Tobit Analysis of Private Tutoring Expenditures”, *Economics of Education Review*, 25 (3): 303-313.
- Tekeli, İlhan (2009), “Türkiye’de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007)” Çelik, Tanık ve İlhan Tekeli (Der.), *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi II: 1961-2007*, (Ankara: TÜBA Yayınları: 55-313).
- Timur, Taner (2000), *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, (Ankara: İmge Kitabevi).
- Toprak, Mehmet Ali (2012), “Mekânsal Planlama Politikaları ve Kentlerin Sosyo-Ekonomik Durumu İşığında Türkiye’de Üniversiteleşme Süreci”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 21 (2): 1-23.
- Toprak, Mehmet Ali (2018), “Anadolu Kentlerinin Ekonomik ve Politik Alanında Yeni Bir Aktör: Vakıf Üniversiteleri”, *Mülkiye Dergisi*, 42 (3): 347-370.
- Tufan, Zeliha Koçak ve diğerleri (2018), *Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2018*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi).
- Türel, Oktar (2004), “Türkiye’de Yükseköğretimin (Yeniden) Kurumsallaşması Üzerine Düşünceler”, *Mülkiye*, 28 (242): 151-180.

- Türkcan, Ergun (1998), "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim Politikası" *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim: Sosyal Bilimler II*, (Ankara: TÜBA Yayınları: 217-226).
- Türkcan, Ergun (2009), *Dünyada ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).
- Vatansever, Aslı ve Meral Gezici Yalçın (2015), *Ne Ders Olsa Veririz": Akademisyenin Vasıfsız İşçiyeye Dönüşümü* (İstanbul: İletişim).
- Veblen, Thorstein B. (1899 [1994]), *The Theory of the Leisure Class*, (New York: Penguin Books).
- Veblen, Thorstein B. (1921 [2001]), *Engineers and the Price System* (Kitchener: Batoche Books).
- Wible, James R. (2016), "Scientific Misconduct and the Responsible Conduct of Reserach in Science and Economics", *Review of Social Economy*, 74 (1): 7-32.
- Yalçıntan, Murat Cemal ve Andy Thornley (2007), "Globalisation, Higher Education, and Urban Growth Coalitions: Turkey's Foundation Universities and the Case of Koç University in Istanbul", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25: 822-843.
- Yalçıntaş, Altuğ (2017), "Akademik Enflasyon: Değersizleşen Diplomalara", *İktisat ve Toplum*, 75 (Ocak): 38-42.
- Yalçıntaş, Altuğ ve Işıl Şirin Selçuk (2016), "Research Ethics Education in Economics", *Review of Social Economy*, 74 (1): 53-74.
- Yalçıntaş, Altuğ ve James R. Wible (2016), "Scientific Misconduct and Research Ethics in Economics: An Introduction", *Review of Social Economy*, 74 (1): 1-6.
- Yalçıntaş, Altuğ (2018), *Bırakınız Kopyalasınlar, Bırakınız Paylaşsınlar: Dijitalleşme ve İnternet Çağında Fikri Mülkiyet İlişkileri*, Birinci Edisyon (EPUB), Open Science Framework. <https://osf.io/as8pc/> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].
- Yalçıntaş, Altuğ ve Büşra Akkaya (2019), "Diplomalı Aylak Sınıf: Gösterişçi Tüketim Süreci Olarak Türk Yükseköğretim Sistemi" *Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 2 (5): 92-125.
- Yi, Gon ve Mark E. McMurtrey (2013), "The Impact of Academic Inflation on the Labour Market: If Everyone has a PhD, Who will be the Custodian", *International Journal of Electronic Finance*, 7 (3-4): 250-262.
- YÖK (2018), "Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı", <https://istatistik.yok.gov.tr> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].

İmzasız Gazete Haberleri

- Economist, the (2015), Special Report: "The Whole World is Going to University: Is It Worth It?" 28 Mart.
- Haberler (2012), "Eğitim Bütçesini 39 Milyar'a Çıkardık", 16 Eylül, <https://www.haberler.com/milletvekili-oz-ak-parti-doneminde-egitim-butcesi-3942217-haberi/> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].
- Hürriyet (2008), "Erdoğan: Her İle Bir Üniversite", 12 Eylül, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-her-ile-bir-universite-9883918> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].
- Milliyet (2013), "Diplomalı İşsiz Sayısı Ülke Tarihinin En Yüksek Seviyesinde", 8 Şubat, <http://www.milliyet.com.tr/diplomali-issiz-sayisi-ulke-tarihinin-en-yukse-seviyesinde--universite-1666197/> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].
- T24 (2017), "OECD Raporundan Diplomalı İşsizlik Gerçeği: Yüksek Eğitim Almış 4 Kişiden 1'i İş Bulamıyor", 14 Eylül, <http://t24.com.tr/haber/oecd-raporundan-diplomali-issizlik-gercegi-yukse-egitim-almis-4-kisiden-1-i-is-bulamiyor,440182> [Erişim Tarihi: Aralık 2018].